

Kirjastot käyttäjien tiloiksi

Marja Hirn & Sirpa Janhonen & Raine Wilen

Palvelevatko kirjaston tila ja kokoelmat käyttäjien tarpeita ja käyttötapoja? Kirjojen huoneesta käyttäjien huoneisiin tiivistää hyvin uudenlaisen suunnittelun perusajatuksen. Space and collections earning their keep: transformation, technologies and re-tooling – konferenssin esitykset valottivat tilasuunnittelua erityisesti painettujen ja sähköisten kokoelmien näkökulmasta. Erityisen tärkeää on tutkia ja havainnoida, miten ihmiset käyttävät kirjaston tarjoamia tiloja, kokoelmia ja palveluja, ja ennen kaikkea käydä dialogia käyttäjäryhmien kanssa.

IFLAN jaostot, Library Building and Equipment (<http://www.ifla.org/about-the-library-buildings-and-equipment-section>) ja Acquisitions and Collection Development (<http://www.ifla.org/about-the-acquisition-collection-development-section>) järjestivät satelliittikonferenssin Pariisissa 13.-14.8. 2014. Konferenssiin otti osaa lähes 70 kuulijaa tieteellisistä, yleisistä ja erikoiskirjastoista ja yli 20 maasta.

Tilat puhuttavat

Yleismaailmallinen ilmiö, joka koskee painetun aineiston karsintaa ja vähenemistä, e-aineistojen määrän kasvua ja käyttäjien muuttuvia käyttötapoja sekä kirjastojen määrärahojen leikkauksia antoi konferenssille leiman, joka kuvastui kaikissa esityksissä. Tämä antaa aiheen kysyä, mikä on perinteisten kokoelmien arvo ja merkitys, ja miten niiltä vapautuvat tilat tulee suunnitella ja järjestää niin, että ne palvelisivat käyttäjiä optimaalisella tavalla nykyisessä informaatioympäristössä. Kirjastotiloja ja niiden muutoksia käsittelevän ammattikirjallisuuden määrä on kasvanut 2000- ja 2010-luvuilla 1990-lukuun verrattuna, mikä myös kuvastaa asian ajankohtaisuutta.

Esitelmät käsittelevät monenlaisia kirjastorakennuksia ja erilaisia muutosprosesseja. Mukana oli aivan uusia rakennuksia kuten Latvian uusi

kansalliskirjasto. Toiset esitelmät käsittelevät vanhojen tilojen muuntamista uusiin käyttötarkoituksiin kuten Espanjan Kataloniassa kirjastotilaksi muutettu armeijan kasarmirakennus. Peruskorjauksella, uudelleen kalustamisella ja varustamisella toteutettuja uudistuksia edustivat mm. Botswanan yliopiston kirjasto Afrikasta, Troms-san yleinen kirjasto Pohjois-Norjasta sekä kanadalaisen McGill-yliopiston kirjaston muutos.

Tila tarkoituksen mukaan

Uuden kirjaston lähtökohtana voidaan pitää ihmisiä, ei perinteisiä kirjoja. Muutoksen lähtökoh-tana tulee olla visio siitä mitä tavoitellaan, mikä on oman kirjaston tarkoitus. Uusi visio kirjaston kokoelmista edellyttää myös tilojen käsitteellistä-mistä uudella ja innovatiivisella tavalla.

Uusien kirjastotilojen pitäisi esitelmien pitä-jien näkemyksen mukaan toteuttaa monenlai-sia funktioita, olla mukautuvia (flexibility-ter-min sijaan esiintyjät käyttivät paljon feasibility- ja adaptability-termejä) ja vetovoimaisia. Useissa esitelmissä esitettiin varoitus, että fleksibiliteetti ei enää tarkoita sitä, että hyllyjen ja kalusteiden alle laitetaan pyörät. Se ei riitä, vaan nyt suunnitellaan kustannustehokasta teknologian yhdistä-mistä kalusteisiin.

Joustavana tilana kirjaston tulisi venyä erilaisiin käyttöihin. Sen pitäisi voida toimia oppimisen tietokeskuksena, tapaamispaikkana, kulttuurikeskuksena tai yhteisenä julkisena olohuoneena eli kolmantena paikkana kodin ja työn ohella, jossa voi oleilla.

Uusi yhteisöllisyys

Kirjaston käyttötavat muuttuvat ja kirjasto voi olla paljon muutakin kuin lainojen haku- ja palautuspiste. On selvitettävä, mikä on kullekin käyttäjäryhmälle tärkeintä kirjastossa. Erityyppisten tilojen tulisi täyttää käyttäjien tarpeita innoitusta ja yhteisöllisyyttä edistävällä tavalla.

Taide voi auttaa ihmisiä mieltämään tiloja eri tavalla. Myös tyhjät ja hiljaiset tilat voivat inspiroida ja tuottaa ajatuksia. Uusi kirjasto voisi olla innovaatiokeskus, yliopiston tiedekuntien kaltainen opettaja, uuden teknologian edelläkävijä, ihmisten sosiaalisuutta lisäävä tai yhteisoppimista tukeva kulttuurilaitos.

Kirjaston tilojen tulisi myötävaikuttaa uuden tiedon luomiseen sekä edesauttaa oppimista ja sen edellytyksiä. Yksi tapa houkuttaa käyttäjiä jonkinlaiseen flow-tilaan ja positiiviseen, innoitusta antavaan mielentilaan, on elävöittää tilaa väreillä, taideteoksilla ja mukavilla huonekaluilla.

Mitä merkitsee yksilöllisestä oppimisesta siirtyminen yhteisöllisempään oppimiseen tiloissa? Miten käyttäjien kytymätön halu ja siirtyminen uusimpaan ja nopeimpaan tieto- ja viestintäteknologiaan tulee ottaa huomioon tiloissa ja henkilökunnan koulutuksessa? Näihin ja moniin muihinkin kysymyksiin tulee suunnittelussa etsiä vastauksia.

Käyttäjien tuntemus avain suunnittelussa

Koska kirjasto ei voi olla kaikkea kaikille, on syytä muodostaa yhteinen ajatus siitä, mikä on oman kirjaston päätarkoitus. Mitkä ovat ominaisuudet, jotka erottavat sen muista. Esityksissä korostui välttämättömyys jatkuvaan dialogiin käyttäjien, käyttäjäryhmien ja yhteistyökumppaneiden

den kanssa samoin kuin monenlaiset tavat, joilla käyttäjät pidetään koko ajan mukana suunnittelussa ja kehittämisessä.

Tilojen ja painettujen sekä sähköisten kokoelmien käytön seuraaminen eri menetelmin on keskeistä onnistumisen ja jatkuvan kehittämisen kannalta. Meille kirjastolaisille muutokset ovat samalla iso mahdollisuus ja suuri haaste.

Tavoitteena on se, että ihmiset voivat vaivattomasti olla käyttäjä kirjaston tarjoamia resursseja ja palveluita. Suunnittelun merkitystä on mahdotonta aliarvioida, sillä kuten arkkitehtiesiintyjä asian tiivistä: ”Jos teette hyvän etukäteissuunnitelman, tulette saamaan kirjastorakennuksen jonka ansaitsette”.

Sisällöt käyttöä varten

Kirjastotilojen uudelleen suunnittelun peruslähtökohtana voidaan edelleenkin pitää Ranganathanin kuuluisia lakeja kun vain liitetään kirja sanan eteen E-kirjain. Näin saadaan uudet lait:

1. E-kirjat ovat käyttöä varten
2. Jokaiselle lukijalle hänen E-kirjansa
3. Jokaiselle E-kirjalle sen lukija
4. Säästä E-kirjojen lukijoiden aikaa
5. E-kirjasto on kasvava organismi.

Tilamuutokset, sähköisten aineistojen määrän kasvu ja käyttäjien muuttuvat käyttötavat uudistavat myös kokoelmatyön piiriä. Painetun aineiston määrän ja käytön vähenemisen merkitys pitkällä aikavälillä tulee aiheuttamaan suunnittelussa täysin uudenlaisen näkemyksen tiloista ja niiden käytöstä. Ei ole järkevää eikä taloudellisesti mahdollista enää varastoida vähänkäytettyä aineistoa paikan päällä.

Lainaus- ja käyttötietoja analysoimalla tunnistetaan vähän käytettyjä painettuja kirjoja ja lehtiä ja ne siirretään varastoihin tai poistetaan. Arvokkaita vanhoja kokoelmia digitoidaan. Mm. State Library of New South Wales Australiasta on avannut digitoimiensa kokoelmien datan avoimeen käyttöön.

Priorisointi tulee tärkeäksi

Kirjaston rahoituksen vähentymisen takia kanadalainen McGill-yliopiston kirjasto joutui toteuttamaan merkittäviä henkilöstö- ja tilasäästöjä pikaisella aikataululla 2013. Yliopistonlaajuisen säästövelvoite aiheutti kirjastossa myllerryksen, jossa jouduttiin miettimään yhdessä vastauksia kysymyksiin: Mikä on käyttäjillemme kaikkein tärkeintä?

Minkä tekemisestä voimme luopua? Mihin käytämme työaikamme? Tuloksena esimerkiksi valinnan, hankinnan ja luetteloinnin toimintoja mm. muutettiin tai kevennettiin, osasta tiloja luovuttiin, jäljelle jääneet asiakastilat suunniteltiin ja uudelleenkalustettiin käyttäjäpalautetta kuunnellen.

Painettu kokoelma analysoitiin ja todettiin, että isoa osaa kirjoista ei ollut koskaan lainattu tai ne löytyvät 2-3 kirjastosta, joten aineistoa siirrettiin varastoon ja poistoja voitiin tehdä. Henkilöstösäästöt toteutettiin rekrytointikiellon ja vapaaehtoisten eläkeputken siirtymisten avulla.

Joustavuus trendinä

Käyttäjäkyselyiden mukaan opiskelijoille tärkeää oli helppo pääsy aineistoihin, tila rauhalliselle opiskelulle ja ryhmätyölle sekä kirjastohenkilöstön antama neuvonta paikan päällä ja verkossa. Uusi aineisto oli jo hankittu pääasiassa e-only-versioina. Myös kirjojen kohdalla McGill-yliopiston kirjasto oli siirtynyt preferoimaan elektronisia versioita jo vuonna 2011. Tutkijoille päätettiin nyt ryhtyä tarjoamaan uutta palvelua, jossa kirjasto toimittaa tutkijan tarvitseman etäpisteeseen siirretyn vähän käytetyn painetun julkaisun ilmaiseksi ja nopeasti tutkijan työhuoneeseensa.

Koostettuna seminaarin esityksissä tuli esille joustavuuden tarve sekä tilojen, että henkilöstön osalta. Muutos fyysisistä kokoelmista on väistämätön kohti sähköisiä aineistoja. Maailma on muuttunut entistä enemmän 24/7 yhteiskunnaksi ja kirjojen on vastattava tähän haasteeseen.

Tila ei vaadi samanlaista vartiointia tai osamista kuin kokoelmat, mutta kirjastoasiakkaiden toive on, että tietopalvelua tarjotaan edelleenkin. Kirjastoammattilaisten on kyettävä muuttumaan ja muuntumaan aivan kuten tilojenkin pystytäkseen vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin huolimatta aineistotyyppien muutoksista tai kirjastomäärärahojen leikkauksista.

Tutkijat, verkostot ja kirjasto yhteen

Konferenssin pitopaikka oli BULAC, Bibliothèque universitaire des langues et civilisations. Kansankielten ja kulttuurien tutkimusta, opetusta ja opiskelua palveleva kirjasto osoittautui varsin mielenkiintoiseksi paikaksi. Kirjaston missio on luoda vahvat ja relevantit kokoelmat alkupe räiskielillä kirjoitetusta aineistosta. Kirjaston kokoelmissa on 1,5 miljoonaa teosta, jotka edustavat maanosista Aasiaa, Afrikkaa, Etelä-Amerikkaa, Australiaa, Oseaniaa, Pohjois-Amerikan ja Kanadan arktisia alueita mutta myös Itä-Eurooppaa mukaan lukien suomalais-ugrilaiset kielet.

Mukana on kaikkiaan 180 maata ja lähes 350 kieltä. Kokoelmissa on aineistoa myös hyvin har-

Näkymiä lukupaikoista Bulac –kirjastossa

vinaisilla kielillä. Julkaisuja löytyy kaikissa formaateissa mukana myös valokuvia ja audiovisuaalista aineistoa. Kirjaston luettelo ei ainakaan vielä kata kaikkia kieliä koska tekstiä tietyillä kirjoitusyhteisöillä ei voida viedä luetteloon. Kirjastossa järjestetään paljon kulttuuritapahtumia, konferensseja, filmiesityksiä ja näyttelyitä.

Instituutin tarkoitus on integroida kirjasto, tutkijat ja näitä edustavat verkostot toisiinsa. Tutkijoiden ja kirjastonhoitajien vuorovaikusta pyritään edistämään kaikin tavoin niin että tutkijat saadaan mukaan kirjaston elämään. Kirjasto tarjoaa lukupaikkoja yli 900 ja ryhmätiloja 20 salia. Vierailumme aikana lukupaikat vaikuttivat olevan ahkerassa käytössä ja vakavan tutkimustyön yleismielikuva vahvistui yhdellä silmäyksellä. Tämänkaltainen kirjasto houkuttelee luonnollisesti paljon tutkijoita muista maista.

BULAC kokoaa harvinaisuuksia

Kirjastoon on yhdistetty ja keskitetty usean Pariisin kirjaston kokoelmia. Kokoelmat on jaettu kuuteen maantieteelliseen aluesektoriin, joiden alajako perustuu kymmeneen tieteenalaan. ”Reservikokoelmaan” kuuluu 10.000 harvinaiskirjaa ja 4000 käsikirjoitusta.

Arabia -osasto on yksi Euroopan hienoimmista kokoelmista. Kiinan hakuteoskokoelma on vanhin ja tärkein. Amerikka kokoelma koostuu alkuperäiskansojen kielistä, kulttuurista sekä tutki-

mus- ja lähetystyöntekijöiden matkoista.

Digitaaliset kokoelmat edustavat koko maailman kulttuuriperintöä ja koostuvat lähinnä kirjaston arvokkaimmista kokoelmista: antiikin ajan julkaisuista, käsikirjoituksista ja taideteoksista. Balkanin maat, Keski- ja Itä-Euroopan kokoelmat yhteenlaskettuna muodostavat lähes puolet koko kirjaston kokoelmista.

Mieleenpainuvat vierailukohteet Pariisissa

Varsinaisen konferenssiohjelman lisäksi järjestettiin osanottajille mielenkiintoinen vierailu

Hotel de Villeen, Pariisin kaupungintaloon ja sen kirjastoon. Talon häikäiseviä ja mahtipontisia historiallisia saleja koristavat monet kuuluisien taitelijoiden ja kuvanveistäjien työt antavat hienot puitteet juhille ja arvovieraiden vastaanotolle. Erityisesti kattomaalaukset ja suuri peilisali häikäisivät.

Talon kirjasto on perustettu nykyiseen rakennukseen ja se korvaa aikaisemman Pariisin Kommunin aikana v. 1871 palaneen rakennuksen jonka mukana paloi 120.000 teosta. Kirjasto avattiin 15.6.1890. Kirjaston lukusalin sisustustyylillä tarjoaa oivallisen esimerkin 1890-luvun lopun kirjastojen arkkitehtuurista. Kattorakenne on metallia mutta se on taitavasti kätkeyty muisuttamaan tammista puulevyä. Huonekaluista monet olivat alkuperäisiä.

Näkymä Hotel de Ville kirjastosta

Nykyisen kirjaston kokoelma on keskittynyt hallintoon, oikeustieteeseen, talouteen ja politiikkaan. Julkista ja paikallista hallintoa koskeva kokoelma on Ranskan toiseksi tärkein kansalliskirjaston jälkeen. Mikään kirjaston aineisto ei ollut vapaasti saatavissa vaan se saatiin pyytämällä käyttöön kokoelmista hyvin lyhyellä toimitusajalla. Kirjasto sisältää paljon myös käsikirjoituksia sekä arkkitehtien piirustuksia julkisista rakennuksista, kaduista ja puistoista. Varsin merkittävä osa julkaisuista saadaan kansainvälisinä vaihtoina. Kirjastolla on oma digitoitipolitiikka. 📖

Konferenssin ohjelma: <http://iflasection20.org/space-and-collections-earning-their-keep-transformation-technologies-and-re-tooling/>

Konferenssin esitykset: <http://iflasection20.org/paris-papers-and-presentations-2/>

Tietoa kirjoittajista:

*Marja Hirn, erikoissuunnittelija,
Helsingin yliopiston kirjasto
Email. Marja.hirn@helsinki.fi*

*Sirpa Janhonen, kirjastonhoitaja
Varastokirjasto
Email. Sirpa.janhonen@nrl.fi*

*Raine Wilen, kirjastonhoitaja
Kansalliskirjasto
Email. Raine.wilen@helsinki.fi*

Kuvat: Sirpa Janhonen, Marja Hirn